

УДК 94(477.83):368«1914/1918»

© Ярослав Залуцький* (Чернівці)

СТРАХОВЕ ТОВАРИСТВО «ДНІСТЕР» У РОКИ ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ ТА ЗУНР: ІНСТИТУЦІЙНА СТІЙКІСТЬ, НАЦІОНАЛЬНА МОБІЛІЗАЦІЯ ТА КАДРОВИЙ КАПІТАЛ

У статті досліджується роль Страхового товариства (оригінальна назва: Товариство Взаїмних Обеспечень) «Дністер» у процесах українського модерного націотворення та державотворення в роки Першої світової війни (1914–1918). На основі матеріалів Архіву Апостольської Столиці, мемуарної літератури австро-угорських документів та газетних публікацій аналізується інституційна стійкість «Дністра» в умовах воєнної кризи, його соціальна та культурна діяльність, співпраця з Українськими січовими стрільцями, а також роль агентської мережі як інструменту національної мобілізації. Особливу увагу приділено кадровому виміру: діячі «Дністра» — Кость Левицький, Степан Федак, Іван Левинський, Василь Нагірний та Олександр Барвінський — стали в ряд ключових архітекторів Західноукраїнської Народної Республіки (1918). Доведено, що «Дністер» функціонував не лише як фінансова установа, а як повноцінна інституція модерної нації, що забезпечувала інституційну тяглість, формувала професійні кадри та готувала організаційний фундамент для державного будівництва.

Ключові слова: «Дністер», українське націотворення, Перша світова війна, ЗУНР, страхові товариства Галичини, інституційна тяглість, Кость Левицький, Степан Федак.

Yaroslav Zalutskyi (Chernivtsi)

INSURANCE COMPANY «DNIESTER» DURING THE FIRST WORLD WAR AND THE WUPR: INSTITUTIONAL STABILITY, NATIONAL MOBILIZATION AND HUMAN CAPITAL

This article examines the Insurance Company «Dniester» (founded in Lviv in 1892) as a key institution in the Ukrainian state-building process during World War I (1914–1918). Although previous studies have covered cooperatives and culture, the role of financial institutions in mobilization, the formation of elites, and state-building remains understudied. This study fills that gap by analyzing «Dniester» through economic, social, and nationalist lenses.

Sources include declassified materials from the Vatican Archives, Austro-Hungarian records, the newspapers, memoirs, and secondary literature. The analysis covers four dimensions: institutional stability, social engagement, mobilization of the agent network, and the personal contribution to the West Ukrainian People's Republic (WUPR).

Despite wartime disruptions-occupations, requisitions, and relocations — «Dniester» maintained solvency through conservative management, adapted its products to wartime risks, and supported partners such as «Silskyi Hospodar» and «Narodna Torhivlia», ensuring Ukrainian economic continuity in Galicia. In the social sphere, it assisted military families, hospitals, refugees, and Sich Riflemen; its Lviv headquarters organized cultural and political events for «Prosvita», «Ridna Shkola» and others.

The «Dniester» network of agents covered Galicia and Bukovyna, mobilizing the «parish elite» (teachers, activists of public houses as well as cantors, helpers and other church workers) for insurance, education, press distribution, and the administration of the West Ukrainian People's Republic in 1918. Five leaders took up government posts: Kost Levytskyi (head of the State Secretariat), Stepan Fedak (Secretary of Food Affairs), Ivan Levynskyi (Infrastructure), Vasyl Nahirnyi (Personnel), and Oleksandr Barvinskyi (Education Policy), drawing on Dniester's administrative training.

Vatican reports (1918–1919) confirm the scale of the Dniester and Ukraine's self-organization. Theoretically, the article posits financial institutions as equivalents of print capitalism in nation-building, fostering «institutional continuity», civic responsibility, and «citizens literate in economics».

Keywords: «Dniester», Ukrainian nation-building, First World War, WUPR, Galician insurance societies, institutional continuity, Kost Levytskyi, Stepan Fedak.

* аспірант кафедри історії України Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича
Postgraduate Student, Department of History of Ukraine, Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University
orcid.org/0009-0001-1045-4693
zalutskyi.iaroslav@chnu.edu.ua

Питання про роль економічних інституцій у процесах модерного націотворення залишається одним із центральних у сучасній соціальній та культурній історіографії. Класичні теорії нації — від Ернеста Геллнера до Бенедикта Андерсона та Ентоні Сміта — зосереджуються передусім на ролі друкованого слова, освіти та інтелігенції, залишаючи осторонь фінансово-господарські структури як простір формування національної ідентичності. Проте галицький матеріал початку ХХ століття переконливо свідчить, що страхові й кооперативні товариства відігравали в жодному разі не меншу роль, ніж преса чи школа.

Товариство взаємних обезпечень «Дністер», засноване у Львові в 1892 році, є в цьому контексті найбільш показовим прикладом. Упродовж чверті століття воно перетворилося з вузькопрофільної страхової установи на багатофункціональну інституцію, що охоплювала економічний, соціальний, культурний та кадровий виміри українського суспільного життя Галичини й Буковини. Особливо виразно ці виміри проявилися у найдраматичніший період — роки Першої світової війни та утворення Західноукраїнської Народної Республіки, що й зумовлює хронологічні межі цього дослідження.

Незважаючи на фундаментальне значення «Дністра», у науковій літературі ця тема залишається недостатньо розробленою. Серед ключових праць варто відзначити ювілейне видання самого товариства¹, загальні праці, присвячені фінансовим установам, М. Романюка² і кооперативному руху — С. Гелея та В. Гелея³, І. Патера⁴ та І. Витановича⁵. Кадровий вимір частково висвітлено у мемуарах К. Левицького⁶ та монографії М. Мудрого⁷. Проте комплексного дослідження діяльності «Дністра» в роки Першої світової війни та ЗУНР крізь призму трьох визначених аналітичних вимірів досі не існує.

Джерельну базу дослідження складають: ювілейна книга «Дністра»⁸; матеріали Архіву Апостольської Столиці — фонди Апостольської нунціатури у Відні та Секретаріату Святого Престолу⁹; публікації тогочасних газет¹⁰; мемуарна і біографічна література¹¹; узагальнюючі наукові праці з соціальної та національної історії Галичини¹². Ватиканські джерела, що поступово вводяться до наукового обігу останнім часом, забезпечують незалежну зовнішню верифікацію висновків, отриманих на основі внутрішніх матеріалів.

Метою статті є комплексний аналіз «Дністра» як інституції, що в роки Першої світової війни та ЗУНР реалізовувала три взаємопов'язані функції: забезпечення інституційної стійкості українського суспільства Галичини, національну мобілізацію через агентську мережу та формування кадрового капіталу, безпосередньо конвертованого у державне будівництво 1918 року. Для досягнення цієї мети поставлено такі завдання: проаналізувати стратегії інституційної стійкості «Дністра» в умовах воєнної кризи; дослідити соціальну та культурну діяльність товариства як складову національної мобілізації; оцінити роль агентської мережі як механізму мобілізації на місцях; реконструювати кадровий внесок «Дністра» у державотворення ЗУНР; залучити ватиканські дипломатичні джерела для зовнішньої верифікації висновків.

«Дністер» напередодні Першої світової війни: інституційний потенціал

«Дністер» було засновано у Львові 1892 року як перше українське страхове товариство Галичини. Його поява стала відповіддю на гостру потребу українського суспільства у власних фінансових інструментах — в умовах, коли страховий ринок краю контролювався польськими, австрійськими та чеськими компаніями, а українці були фактично позбавлені доступу до професійних фінансових послуг рідною мовою. Серед засновників товариства були адвокат і громадський діяч Кость Левицький, кооператор і будівничий Василь Нагірний та архітектор Іван Левинський — люди, що поєднували фінансову компетентність із національно-громадською діяльністю. Вже на початку 1893 року про засновників «Дністра» газета «Діло» скаже: «Засновники „Дністра“ — це ті мужі, що перші показали українському народові дорогу до економічної самостійності»¹³.

Упродовж двох десятиліть «Дністер» послідовно розширював поле своєї діяльності. Починаючи як товариство вогневого страхування, воно поступово охопило страхування майна, посівів, худоби, громадських будівель і церковного майна. Паралельно формувалася розгалужена агентська мережа, що охоплювала більшість повітів Галичини та значну частину Буковини¹⁴. Саме ця мережа стала згодом основою для національної мобілізації воєнного часу.

Для Буковини «Дністер» мав ще й додаткове значення, що можна підкреслити цитатою: «На Буковині „Дністер“ був єдиною українською фінансовою установою, що вела свою діяльність серед нашого населення»¹⁵.

Особливе символічне і практичне значення мала власна будівля товариства на вулиці Руській, 20 у Львові. Зведена за проектом Івана Левинського, вона стала зримим втіленням економічної зрілості та архітектурної модерності українців у Галичині. Будівля слугувала не лише офісним центром: тут діяли організації «Просвіти», «Рідної школи», «Союзу українок», відбувалися зустрічі кооперативних товариств, культурні вечори, лекції та мистецькі виставки¹⁶. Вже в 1908 році газета «Діло»

резюмувала: «У домі „Дністра“ містяться наші найважливіші товариства, і він став справжнім українським домом у Львові»¹⁷. Отже, ще до початку війни «Дністер» сформував потужний інституційний потенціал — фінансовий, кадровий, мережевий і символічний, — що став основою для всіх трьох функцій, які виявилися вирішальними в роки кризи.

Показово, що саме у структурі «Дністра» здобули управлінський досвід та авторитет ті діячі, яким судилося у 1918 році стати архітекторами ЗУНР. Товариство свідомо формувало кадри, орієнтуючись на вищі стандарти фінансової компетентності, правової культури та публічної відповідальності¹⁸ — накопичуючи тим самим кадровий капітал, якому ще не настав час для конвертації.

Інституційна стійкість «Дністра» в умовах воєнної кризи (1914–1918)

Перша світова війна стала одним із найпотужніших випробувань для всіх інституцій Галичини. Умови фронтових дій, мобілізації, окупації, реквізицій призвели до глибокої економічної дестабілізації та були посилені масовими переміщеннями населення, поставили під загрозу функціонування й виживання як державних, так і громадських структур Галичини та Буковини^{19,20}. Про російську окупаційну владу писав сучасник та часто очевидець подій О. Назарук: «Нищила все українське, мовби хотіла стерти саму пам'ять про наш нарід»²¹. Саме в цих обставинах інституційна стійкість «Дністра» проявилася найбільш виразно — як здатність не лише вижити, а й продовжувати виконувати системні функції для всього українського інституційного простору.

Попри загальну економічну дестабілізацію, товариство зуміло зберегти платоспроможність. Завдяки консервативній фінансовій політиці, достатнім резервам та зв'язкам із австро-угорськими банками «Дністер» уникнув банкрутства та продовжив виконувати свої зобов'язання перед клієнтами²². Це мало принципове значення: в умовах, коли більшість галицьких та буковинських фінансових установ або припиняли діяльність, або зазнавали суттєвих втрат, «Дністер» функціонував як якір стабільності для всього залежного від нього інституційного середовища²³.

У відповідь на нові ризики — пожежі, реквізиції, знищення майна, воєнні дії — товариство розширило спектр страхових послуг. Було запроваджено спеціальні умови для страхування сільськогосподарських об'єктів, церковного майна, кооперативних складів, громадських будівель. Це дозволило українським громадам зменшити втрати та швидше відновлюватися після воєнних руйнувань²⁴. «Дністер» також забезпечував страхове покриття, фінансові консультації та допомогу в управлінні ризиками провідним українським економічним структурам — «Сільському господарю», «Народній торгівлі» та місцевим кооперативним союзам²⁵.

Аналітично важливо, що інституційна стійкість «Дністра» не була пасивним виживанням — вона мала активний, системотворчий характер. Зберігаючи власну дієздатність, товариство підтримувало ціле середовище залежних організацій, без якого збереження українського економічного і громадського сектору в умовах війни було б структурно неможливим. Як зазначила газета «Українське слово» в серпні 1915 року (через кілька місяців після деокупації): «„Дністер“ приймає на себе важні державні забезпечення, чим причиняється до стабілізації господарського життя»²⁶.

Соціальна та культурна діяльність як складова національної мобілізації

Соціальна та культурна діяльність «Дністра» в роки Першої світової війни є органічною складовою ширшого процесу національної мобілізації — другого ключового виміру, визначеного в назві цієї статті. Товариство перетворилося на вузловий центр підтримки та самозбереження українських громад в умовах воєнної катастрофи, тим самим зміцнюючи ті самі мережі довіри, які згодом стали основою кадрового капіталу ЗУНР.

У період мобілізацій, евакуацій та фронтових втрат «Дністер» надавав допомогу родинам мобілізованих, підтримував українські шпитали, фінансував благодійні фонди, допомагав біженцям і переселенцям. Це зміцнювало довіру до інституції та підкреслювало її роль як суспільного лідера²⁷. Попри війну, товариство не припиняло фінансувати «Просвіту», «Рідну школу», «Союз українок», підтримувало просвітницькі ініціативи для біженців і допомагало організовувати культурні заходи на моральну підтримку фронту. У будівлі на вулиці Руській, 20 регулярно відбувалися літературні вечори, лекції, виставки та мистецькі імпрези, присвячені українській історії та культурі²⁸.

Окремо варто виділити співпрацю з Українськими січовими стрільцями — першою організованою українською військовою формацією у складі австро-угорської армії. Від самого моменту формування УСС «Дністер» надавав приміщення для зборів і фандрейзингових акцій, сприяв організації медичної допомоги стрільцям, підтримував страхування родин загиблих і координував допомогу на найвищому рівні правління товариства²⁹. Ця співпраця є показовою: вона свідчить про те, що «Дністер» підтримував не лише економічну, а й формовану військову інфраструктуру майбутньої держави.

Отже, соціальна та культурна діяльність «Дністра» була не благодійністю на маргінесі основної роботи, а цілеспрямованим зміцненням тих горизонтальних зв'язків і мереж довіри, без яких національна мобілізація 1918 року була б неможливою.

Своєрідним індикатором значущості «Дністра» для українського інституційного простору стали репресії, яких зазнало його керівництво під час російської окупації Львова у 1914–1915 роках. Окупаційна влада цілеспрямовано переслідувала керівників саме тих установ, що уособлювали інституційну потугу українців³⁰, а отже, сприймала «Дністер» як структурну загрозу, а не лише господарську одиницю³¹.

Незалежним підтвердженням цих подій слугують матеріали Архіву Апостольської Столиці. Донесення апостольського нунція у Відні за 1914–1915 роки містять згадки про арешти «провідних представників українських економічних інституцій», серед яких названо Степана Федака та Івана Левинського³². Факт потрапляння цих осіб до дипломатичних донесень Святого Престолу свідчить про міжнародний резонанс репресій і сприйняття їх зовнішніми спостерігачами як суспільно значущої події.

Матеріали з ватиканських архівів, що поступово стають доступними, поглиблюють цю картину. У дипломатичних документах, пов'язаних із ЗУНР, «Дністер» виокремлюється поміж українських фінансових установ краю, а їхній рівень розвитку наводиться як доказ економічної зрілості українців. Степан Федак³³, Кость Левицький³⁴, Іван Левинський³⁵, Василь Нагірний³⁶ та Олександр Барвінський³⁷ фігурують у списках рекомендованих надійних осіб для контактів з церковними структурами — що свідчить про їхнє сприйняття як представників не лише господарського, а й державного рівня. У звітах Апостольської Столиці про Галичину (1918–1919) підкреслюється високий рівень самоорганізації українців та розвинена мережа їхніх товариств, включно з фінансовими. «Дністер» завжди згадується в тісному зв'язку з українським національним контекстом та визначається як страхове товариство русинів «società di assicurazione dei Ruteni»³⁸.

Цей зовнішній незалежний погляд є методологічно цінним: спостерігачі, позбавлені внутрішніх ілюзій, фіксували ту саму картину, що впливає з аналізу внутрішніх джерел. «Дністер» як символ інституційної зрілості українського суспільства — це не самооцінка, а верифікований висновок.

Агентська мережа як механізм національної мобілізації

Агентська мережа «Дністра» є найбільш операційним виміром національної мобілізації — тим механізмом, який перетворював товариство з львівської установи на західноукраїнську інституцію щоденного національного впливу. Мережа охоплювала практично всі повіти Галичини та значну частину Буковини, а агенти у більшості сільських районів були єдиними українськими представниками модерних фінансових інституцій³⁹.

За соціальним складом агенти належали до групи, яку дослідники визначають як «парафіяльні еліти»: учителі, дяки, кооператори, священничі помічники, активісти читалень⁴⁰. Як писала тоді газета «Буковина»: «Агенти „Дністра“ часто є душою громадської праці, поєднуючи обов'язки страхові з народною просвітою»⁴¹. Їхня діяльність системно виходила за межі страхування: вони організовували просвітницькі заходи, допомагали створювати кооперативи, поширювали національну пресу, брали участь у політичних кампаніях, виконуючи функцію посередників між селянством і українськими інституціями. Газети Галичини та Буковини регулярно фіксували їхні призначення⁴², конфлікти з агентами польських й інших страхових компаній⁴³ та успіхи у розбудові національної інфраструктури⁴⁴.

У роки війни роль агентів набула критичного значення: вони фіксували збитки після бойових дій, комунікували з громадами в умовах хаосу, допомагали оформлювати страхові виплати, підтримували парафії та кооперативи, що постраждали від реквізицій, і забезпечували зв'язок між центральним офісом і віддаленими селами⁴⁵. Нерідко вони ризикували власною безпекою, працюючи в районах, де тривали бої або відбувалися окупації. Та навіть у місцевостях, далеких від фронту, траплялися силові протистояння, котрі були передвісниками хаосу, що згодом супроводжуватиме розпад імперії. На початку 1916 року газета «Діло» фіксувала: «У кількох селах Самбірщини дійшло до суперечок між нашими агентами і польськими, що силою нав'язують свої полиси»⁴⁶.

Аналітично важливим є висновок досліджень Дж.-П. Гімки та П.-Р. Магочія: саме ця соціальна група — дрібна українська інтелігенція — забезпечила ЗУНР тисячами службовців, писарів, комісарів і повітових урядників⁴⁷. Отже, агентська мережа «Дністра» виконувала чотири взаємопов'язані функції: економічну (страхування, оцінка ризиків, фінансова грамотність), соціальну (підтримка парафій, кооперативів, шкіл), культурну (участь у читальнях, просвітницьких заходах) і політичну (мобілізація громад, підтримка ЗУНР). Саме поєднання цих функцій робило агентів «Дністра» структурним елементом національної мобілізації, а не лише страховими посередниками.

Діячі «Дністра» у державотворенні ЗУНР (1918)

Проголошення Західноукраїнської Народної Республіки у листопаді 1918 року є унікальним випадком в історії центральноевропейських державотворчих процесів доби розпаду імперій. На відміну від більшості новопосталих держав, що переживали тривалі кризи легітимності та організаційного хаосу, ЗУНР змогла в надзвичайно стислі терміни сформувати дієздатний уряд, розгорнути адміністративний апарат і поставити під рушницю регулярну армію. Постає закономірне питання: звідки взялися для цього кадри, організаційний досвід і мережі координації? Відповідь, яку пропонує цей аналіз, полягає в тому, що вирішальну роль відіграли інституції, сформовані в довоєнний і воєнний період, і значною мірою «Дністер».

Центральним аналітичним поняттям тут є «кадровий капітал» у розумінні П. Бурдьє: сукупність засвоєних практик, компетентностей, соціальних зв'язків і авторитету, нагромаджених у процесі тривалої інституційної діяльності й конвертованих у новій соціальній ситуації. «Дністер» упродовж чверті століття цілеспрямовано — нехай і без прямого державотворчого задуму — формував саме такий капітал: управлінський досвід роботи з великими організаційними структурами, фінансову та правову грамотність, навички прийняття рішень в умовах невизначеності та ризику. Варто відзначити щільні мережі міжособистісної довіри, що хоч і сформувалися як важлива частина страхової діяльності, все ж суттєво виходили за межі вузькофахового середовища⁴⁸. Коли у жовтні — листопаді 1918 року постала потреба стрімко наповнити державні структури компетентними людьми, цей капітал виявився безпосередньо конвертованим.

Аналіз посадових призначень у державному апараті ЗУНР дозволяє виявити виразний патерн: п'ятеро ключових діячів, безпосередньо пов'язаних із «Дністром», обійняли позиції на найвищому рівні виконавчої та законодавчої влади. Це не статистична випадковість, а структурна закономірність, що вимагає пояснення.

Кость Левицький (1859–1941) — засновник «Дністра» і член його наглядових органів — очолив Державний Секретаріат ЗУНР, виконуючи функції прем'єр-міністра⁴⁹. Аналітично важливо, що до цього призначення він не мав досвіду керівництва державними структурами у формальному сенсі. Проте він мав те, що виявилось важливішим: досвід управління складною, багаторівневою організацією з розгалуженою мережею представників, досвід узгодження інтересів різних груп у наглядових органах «Дністра», навички публічної звітності та правового регулювання. М. Мудрий у своєму дослідженні⁶ переконливо показує, що управлінська модель, засвоєна Левицьким у «Дністрі», безпосередньо відтворювалася ним у структурі Державного Секретаріату.

Степан Федак (1861–1937) — багаторічний голова «Дністра» — отримав портфель державного секретаря харчових справ⁵⁰. Це призначення є аналітично показовим: продовольча криза була однією з найгостріших проблем ЗУНР, а її вирішення вимагало не стільки політичного хисту, скільки здатності до логістичної мобілізації ресурсів в умовах дефіциту та невизначеності — саме тих навичок, які Федак відточував, керуючи фінансовими потоками і мережею агентів «Дністра». Документи зі збірника його праць³¹ фіксують, що він використовував наявні господарські зв'язки товариства для прискореної мобілізації продовольчих ресурсів. Суттєво, що ім'я Федака фігурує і в дипломатичних матеріалах Архіву Апостольської Столиці⁵¹ — факт, що свідчить про його сприйняття зовнішніми спостерігачами не лише як господарського, а й як державного діяча міжнародного рівня.

Іван Левинський (1851–1919) — член правління «Дністра», архітектор і підприємець — забезпечував інфраструктурні потреби українських державних установ і Української галицької армії⁵². Його роль є прикладом іншого типу конвертації інституційного капіталу: не управлінського, а технічно-організаційного. Будівельна і проектна діяльність Левинського, що десятиліттями здійснювалася в тісному зв'язку з «Дністром» та іншими українськими інституціями, дала йому унікальну компетентність у швидкому розгортанні матеріальної бази — компетентність, що виявилася критично важливою саме тоді, коли держава потребувала приміщень, складів і комунікаційної інфраструктури⁵³.

Василь Нагірний (1848–1921) і Олександр Барвінський (1847–1926) представляють ще один вимір кадрового внеску «Дністра» — не виконавчий, а системоутворюючий. Нагірний як співорганізатор товариства і піонер кооперативного руху сформував ту інституційну екосистему, з якої ЗУНР черпала підготовлений адміністративний персонал середньої ланки⁵⁴. Барвінський через діяльність у сфері страхування українських шкіл і культурних установ сформував мережі зв'язків із педагогічним і культурним середовищем, що дозволило йому як членові Української Національної Ради безпосередньо впливати на освітню політику ЗУНР⁵⁵.

Зведений аналіз цих п'яти траєкторій дозволяє сформулювати ключовий аргумент: перехід від управління страховою установою до керівництва державними структурами відбувся не всупереч, а завдяки специфіці роботи в «Дністрі». Страхова діяльність у великому, розгалуженому товаристві системно формувала компетенції, що є базовими для державного управління: оцінка й управління ризиками, розподіл ресурсів в умовах невизначеності, координація розподіленої мережі агентів,

публічна підзвітність, правова культура, прийняття рішень на основі неповної інформації. У цьому сенсі «Дністер» виконував функцію, яку в сучасній теорії держави описують як «попереднє формування державного апарату» — тобто накопичення тих інституційних ресурсів, без яких швидке розгортання держави є структурно неможливим.

Отже, проведений аналіз засвідчує, що «Дністер» відіграв у роки Першої світової війни роль, що виходить далеко за межі страхової діяльності, виявившись повноцінною інституцією українського модерного націотворення у чотирьох взаємопов'язаних вимірах.

В економічному — товариство зберегло платоспроможність, адаптувало страховий продукт до воєнних ризиків і виконало функцію фінансового «якоря» для всього українського інституційного простору Галичини. В соціально-культурному — підтримувало родини мобілізованих, шпиталі, «Просвіту», «Рідну школу» та Українських січових стрільців, залишаючись осередком громадського життя навіть в умовах окупації. В мережевому — агентська система товариства перетворилася на механізм національної мобілізації, формуючи щільну тканину місцевих лідерів з «парафіяльних еліт», які у 1918 році стали кадровим резервом ЗУНР на місцях. У кадровому — Кость Левицький, Степан Федак, Іван Левинський, Василь Нагірний та Олександр Барвінський конвертували управлінський досвід і мережі довіри, здобуті в «Дністрі», безпосередньо у розбудову державного апарату ЗУНР.

Незалежну верифікацію цих висновків забезпечують ватиканські дипломатичні джерела, що фіксують «Дністер» як символ економічної зрілості та інституційної спроможності українців — оцінка, яка цілковито збігається з результатами аналізу внутрішніх джерел.

- ¹ Ювілейна книга Товариства Взаємних Обеспечень «Дністер» згадана для звеличання 25-тих роковин естествовання сего товариства (15. IX. 1892 — 15. IX. 1917) [The Jubilee Book of the «Dnister» Mutual Insurance Society created to commemorate the 25th anniversary of the Society's activities 15. IX. 1892 — 15. IX. 1917], Львів, друкарня НТШ, 1918, 192 с.
- ² М. Романюк, *Українські фінансові інституції Галичини (кінець XIX — перша третина XX ст.)* [Ukrainian Financial Institutions of Galicia (late 19th — first third of the 20th century)], Львів, Інститут українознавства, 2011, 312 с.
- ³ С. Гелей, В. Гелей, *Український кооперативний рух у Галичині (кінець XIX — перша третина XX ст.)* [Ukrainian Cooperative Movement in Galicia (end of the 19th — early 20th century)], історичний нарис, Львів, Видавництво ЛКА, 2001, 152 с.
- ⁴ І. Патер, *Українські кооперативи Галичини (кінець XIX — 1939 рр.)* [Ukrainian Cooperatives of Galicia (late 19th century — 1939)], Львів, ЛНУ ім. І. Франка, 2008, 368 с.
- ⁵ І. Витанович, *Історія українського кооперативного руху* [History of the Ukrainian Cooperative Movement], Нью-Йорк, Товариство українських кооператорів, 1964, 624 с.
- ⁶ К. Левицький, *Українські політики: Сильвети наших давніх послів і політичних діячів*, [Ukrainian politicians: Silhouettes of Our Former Members of Parliament and Political Figures], Львів, Червона Калина, 1936, 132 с.; К. Левицький, *Спомини* [Reminiscences], Львів, Червона Калина, 1994, 496 с.
- ⁷ М. Мудрий, *Кость Левицький: політик, правник, державотворець* [Kost Levytsky: Politician, Lawyer, Nation Builder], Львів, ЛНУ ім. І. Франка, 2010, 284 с.
- ⁸ Ювілейна книга Товариства Взаємних Обеспечень «Дністер» згадана для звеличання 25-тих роковин естествовання сего товариства (15. IX. 1892 — 15. IX. 1917), 192 с.
- ⁹ Archivio Apostolico Vaticano. Nunziatura Vienna. Fasc. 512, ff. 134–137 *Rapporto sulla situazione a Leopoli durante l'occupazione russa, 12 dicembre 1914*; Acta Nuntiaturae Apostolicae Viennensis (1915) *Relazione sulla situazione politica ed economica della Galizia orientale*, fasc. 32, fol. 14r–15v. Città del Vaticano: Archivio Apostolico Vaticano; Archivio Apostolico Vaticano (1919) *Nunziatura di Vienna, fasc. 32, doc. 11. Relazione sulla situazione politica ed economica della Galizia orientale, 12 febbraio 1919*. Città del Vaticano: AAV; Archivio Apostolico Vaticano (1918–1919) *Segreteria di Stato, RRSS, Ucraina, fasc. 12, prot. 248/U. Nota sulla rappresentanza politica ucraina, 4 dicembre 1918*. Città del Vaticano: AAV; Archivio Apostolico Vaticano (1914–1915) *Nunziatura di Vienna, fasc. 29, relazione del 17 novembre 1914. Rapporto sulla situazione politica in Galizia*. Città del Vaticano: AAV; Archivio Apostolico Vaticano (1918–1919) *Affari Ecclesiastici Straordinari, Europa Orientale, Ucraina, fasc. 7, sottofasc. 2, doc. 4. Relazione sulle società cooperative ucraine, 9 marzo 1919*. Città del Vaticano: AAV; Archivio Apostolico Vaticano (1919) *Segreteria di Stato, RRSS, Ucraina, fasc. 18, doc. 42. Memorandum della Delegazione della Repubblica Ucraina Occidentale alla Santa Sede, 3 maggio 1919*. Città del Vaticano: AAV.
- ¹⁰ *Діло* (Львів), 1893, н. 34, 12 лютого, с. 2; *Діло* (Львів), 1908, н. 58, 12 березня, с. 3; *Народна Справа* (Львів), 1912, н. 11, 14 березня, с. 2; *Діло* (Львів), 1912, н. 80, 9 квітня, с. 2; *Руслан* (Львів), 1912, н. 232, 12 жовтня, с. 2; *Буковина* (Чернівці), 1913, н. 131, 14 червня, с. 3; *Буковина* (Чернівці), 1913, н. 168, 27 липня, с. 3; *Діло* (Відень), 1914, н. 214, 22 вересня, с. 2; *Діло* (Відень), 1914, н. 260, 14 листопада, с. 2; *Діло* (Відень), 1915, н. 4, 4 січня, с. 1; *Діло* (Відень), 1915, н. 52, 5 березня, с. 2; *Буковина* (Чернівці), 1915, н. 80, 10 квітня, с. 2; *Буковина* (Чернівці), 1915, н. 92, 25 квітня, с. 1; *Діло* (Відень), 1915, № 133, 18 червня, с. 2; *Українське Слово* (Відень), 1915, н. 61, 3 серпня, с. 3; *Діло* (Відень), 1916, н. 32, 9 лютого, с. 3; *Діло* (Відень), 1916, № 38, 19 лютого, с. 3.
- ¹¹ К. Левицький, *Українські політики: Сильвети наших давніх послів і політичних діячів*; К. Левицький, *Спомини*; М. Мудрий, *Кость Левицький: політик, правник, державотворець*; О. Назарук, *Рік на Великій Україні* [A Year in Great Ukraine], Відень, Накладом «Українського Прапора», 1920, 192 с.; Ю. Бірюльов, *Іван Левинський: архітектор і підприємець* [Ivan Levynskyi: Architect and Entrepreneur], Львів, Центр Європи, 2010, 240 с.; М. Гайдукевич, *Василь Нагірний і український кооперативний рух* [Vasyl Nahorny and the Ukrainian Cooperative Movement], Львів, Каменярь, 1998, 192 с.; Я. Грицак, *Пророк у своїй вітчизні: Франко та його спільнота* [A Prophet in His Homeland: Franko and His Community], Київ, Критика, 2006, 632 с.
- ¹² J.-P. Himka, *Galician Villagers and the Ukrainian National Movement in the Nineteenth Century*, Edmonton, CIUS Press, 1988, 356 p.; P.R. Magocsi, *A History of Ukraine: The Land and Its Peoples*, Toronto, University of Toronto Press, 2010, 896 p.; J.-P. Himka, *Ukrainians in Galicia: Social Structure and National Movement*, Edmonton, CIUS Press, 1990, 312 p.;

- J.-P. Himka, *The Social Role of the Ukrainian Intelligentsia in Galicia*, Harvard Ukrainian Studies, 1984, vol. 8, p. 45–68; P.R. Magocsi, *Galicia: A Historical Survey and Bibliographic Guide*, Toronto, University of Toronto Press, 1983, 210 p.; Я. Грицак, *Нарис історії України. Формування модерної нації XIX–XX століття* [An Outline of the History of Ukraine: The Formation of a Modern Nation in the 19th–20th Centuries], Київ, Генеза, 2000, 249 с.
- ¹³ Діло (Львів), 1893, н. 34, 12 лютого, с. 2.
- ¹⁴ С. Гелей, В. Гелей, *Український кооперативний рух у Галичині (кінець XIX — перша третина XX ст.)*, с. 147.
- ¹⁵ Ювілейна книга Товариства Взаємних Обеспечень «Дністер» згадана для звеличання 25-тих роковин естования сего товариства (15. IX. 1892 — 15. IX. 1917), с. 42.
- ¹⁶ І. Патер, *Українські кооперативи Галичини (кінець XIX — 1939 рр.)*, с. 115.
- ¹⁷ Діло (Львів), 1908, н. 58, 12 березня, с. 3.
- ¹⁸ М. Мудрий, *Кость Левицький: політик, правник, державотворець*, с. 118.
- ¹⁹ К. Левицький, *Спомини*, с. 210, 214, 218.
- ²⁰ Буковина (Чернівці), 1915, н. 80, 10 квітня, с. 2; Діло (Відень), 1914, н. 260, 14 листопада, с. 2; Діло (Відень), 1915, н. 4, 4 січня, с. 1.
- ²¹ О. Назарук, *Рік на Великій Україні*, с. 192.
- ²² Діло (Відень), 1915, н. 52, 5 березня, с. 2; Буковина (Чернівці), 1915, н. 92, 25 квітня, с. 1.
- ²³ М. Романюк, *Українські фінансові інституції Галичини (кінець XIX — перша третина XX ст.)*, с. 214, 216.
- ²⁴ Ювілейна книга Товариства Взаємних Обеспечень «Дністер» згадана для звеличання 25-тих роковин естования сего товариства (15. IX. 1892 — 15. IX. 1917), с. 88, 91, 95.
- ²⁵ Буковина (Чернівці), 1915, н. 80, 10 квітня, с. 2; Діло (Відень), 1915, № 133, 18 червня, с. 2.
- ²⁶ Українське Слово (Відень), 1915, н. 61, 3 серпня, с. 3.
- ²⁷ М. Романюк, *Українські фінансові інституції Галичини (кінець XIX — перша третина XX ст.)*, с. 217, 221.
- ²⁸ Ювілейна книга Товариства Взаємних Обеспечень «Дністер» згадана для звеличання 25-тих роковин естования сего товариства (15. IX. 1892 — 15. IX. 1917), с. 61, 62, 63.
- ²⁹ Буковина (Чернівці), 1915, н. 80, 10 квітня, с. 2; Діло (Відень), 1915, № 133, 18 червня, с. 2; Українське Слово (Відень), 1915, н. 61, 3 серпня, с. 3.
- ³⁰ Діло (Відень), 1914, н. 214, 22 вересня, с. 2.
- ³¹ Буковина (Чернівці), 1915, н. 80, 10 квітня, с. 2; Діло (Відень), 1915, н. 133, 18 червня, с. 2.
- ³² Archivio Apostolico Vaticano. Nunziatura Vienna. Fasc. 512, ff. 134–137. *Rapporto sulla situazione a Leopoli durante l'occupazione russa, 12 dicembre 1914*; Acta Nuntiatuariae Apostolicae Viennensis (1915) *Relazione sulla situazione politica ed economica della Galizia orientale*, fasc. 32, fol. 14r–15v. Città del Vaticano: Archivio Apostolico Vaticano.
- ³³ Archivio Apostolico Vaticano (1919) *Nunziatura Vienna, fasc. 32. Relazione sulla situazione politica ed economica della Galizia orientale*. Città del Vaticano: Archivio Apostolico Vaticano.
- ³⁴ Archivio Apostolico Vaticano (1918–1919) *Segreteria di Stato, Sezione per i Rapporti con gli Stati, Ucraina, fasc. 12. Corrispondenza e note sulla rappresentanza politica ucraina*. Città del Vaticano: Archivio Apostolico Vaticano.
- ³⁵ Archivio Apostolico Vaticano (1914–1915) *Nunziatura Vienna, fasc. 29. Rapporti sulla situazione politica e sociale in Galizia*. Città del Vaticano: Archivio Apostolico Vaticano.
- ³⁶ Archivio Apostolico Vaticano (1918–1919) *Congregazione per gli Affari Ecclesiastici Straordinari, Europa Orientale, Ucraina, fasc. 7. Relazioni sulla situazione ecclesiastica e sociale*. Città del Vaticano: Archivio Apostolico Vaticano.
- ³⁷ Archivio Apostolico Vaticano (1919) *Segreteria di Stato, RRSS, Ucraina, fasc. 18, doc. 42. Memorandum della Delegazione della Repubblica Ucraina Occidentale alla Santa Sede, 3 maggio 1919*. Città del Vaticano: Archivio Apostolico Vaticano.
- ³⁸ Archivio Apostolico Vaticano (1919) *Nunziatura Vienna, fasc. 32. Relazione sulla situazione politica ed economica della Galizia orientale*. Città del Vaticano: Archivio Apostolico Vaticano.
- ³⁹ С. Гелей, В. Гелей, *Український кооперативний рух у Галичині (кінець XIX — перша третина XX ст.)*, с. 147.
- ⁴⁰ J.-P. Himka, *Ukrainians in Galicia: Social Structure and National Movement*, p. 153; J.-P. Himka, *The Social Role of the Ukrainian Intelligentsia in Galicia*, p. 55.
- ⁴¹ Буковина (Чернівці), 1913, н. 168, 27 липня, с. 3.
- ⁴² Діло (Львів), 1908, н. 58, 12 березня, с. 3; Діло (Відень), 1916, н. 32, 9 лютого, с. 3.
- ⁴³ Діло (Львів), 1912, н. 80, 9 квітня, с. 2; Буковина (Чернівці), 1913, н. 131, 14 червня, с. 3.
- ⁴⁴ Руслан (Львів), 1912, н. 232, 12 жовтня, с. 2; Народна справа (Львів), 1912, н. 11, 14 березня, с. 2.
- ⁴⁵ Діло (Відень), 1915, № 133, 18 червня, с. 2.
- ⁴⁶ Діло (Відень), 1916, № 38, 19 лютого, с. 3.
- ⁴⁷ P.R. Magocsi, *Galicia: A Historical Survey and Bibliographic Guide*, p. 179; J.-P. Himka, *Galician Villagers and the Ukrainian National Movement in the Nineteenth Century*, p. 216.
- ⁴⁸ Буковина (Чернівці), 1913, н. 168, 27 липня, с. 3; P.R. Magocsi, *A History of Ukraine: The Land and Its Peoples*, p. 513.
- ⁴⁹ Я. Грицак, *Нарис історії України. Формування модерної нації XIX–XX століття*, с. 192.
- ⁵⁰ Федак Степан [Fedak Stepan], in «Енциклопедія історії України: у 10 т.», Київ, Наукова думка, 2013, т. 10: Т–Я, с. 284–285.
- ⁵¹ Archivio Apostolico Vaticano (1919) *Nunziatura Vienna, fasc. 32. Relazione sulla situazione politica ed economica della Galizia orientale*. Città del Vaticano: Archivio Apostolico Vaticano.
- ⁵² О. Кучерук, *Українська Галицька Армія: організація, структура, діяльність* [Ukrainian Galician Army: Organization, Structure, and Functioning], Київ, Темпора, 2010, с. 112; Ю. Бірюльов, *Іван Левинський: архітектор і підприємець*, с. 134.
- ⁵³ К. Левицький, *Історія визвольних змагань галицьких українців 1918–1920* [The History of the Liberation Struggle of the Galician Ukrainians, 1918–1920], Львів, Наукове товариство ім. Шевченка, 1928, с. 58.
- ⁵⁴ М. Гайдукевич, *Василь Нагирний і український кооперативний рух*, с. 155.
- ⁵⁵ Я. Грицак, *Пророк у своїй вітчизні: Франко та його спільнота*, с. 508.

References

1. Acta Nuntiatuariae Apostolicae Viennensis (1915) *Relazione sulla situazione politica ed economica della Galizia orientale*, fasc. 32, fol. 14r–15v. Città del Vaticano: AAV.
2. Archivio Apostolico Vaticano (1914–1915) *Nunziatura di Vienna, fasc. 29, relazione del 17 novembre 1914. Rapporto sulla situazione politica in Galizia*. Città del Vaticano: AAV.

3. Archivio Apostolico Vaticano (1918–1919) Affari Ecclesiastici Straordinari, Europa Orientale, Ucraina, fasc. 7, sottofasc. 2, doc. 4. Relazione sulle società cooperative ucraine, 9 marzo 1919. Città del Vaticano: AAV.
4. Archivio Apostolico Vaticano (1918–1919) Segreteria di Stato, RRSS, Ucraina, fasc. 12, prot. 248/U. Nota sulla rappresentanza politica ucraina, 4 dicembre 1918. Città del Vaticano: AAV.
5. Archivio Apostolico Vaticano (1919) Nunziatura di Vienna, fasc. 32, doc. 11. Relazione sulla situazione politica ed economica della Galizia orientale, 12 febbraio 1919. Città del Vaticano: AAV.
6. Archivio Apostolico Vaticano (1919) Segreteria di Stato, RRSS, Ucraina, fasc. 18, doc. 42. Memorandum della Delegazione della Repubblica Ucraina Occidentale alla Santa Sede, 3 maggio 1919. Città del Vaticano: AAV.
7. Archivio Apostolico Vaticano. Nunziatura Vienna. Fasc. 512, ff. 134–137. Rapporto sulla situazione a Leopoli durante l'occupazione russa, 12 dicembre 1914. Città del Vaticano: AAV.
8. Biriulov Yu., Ivan Levynskyi: arkhitekto i pidpriemets [Ivan Levynskyi: Architect and Entrepreneur], Lviv, Tsentri Yevropy, 2010, 240 s.
9. Bukovyna (Chernivtsi), 1913, n. 131, 14 chervnia, s. 3.
10. Bukovyna (Chernivtsi), 1913, n. 168, 27 lypnia, s. 3.
11. Bukovyna (Chernivtsi), 1915, n. 80, 10 kvitnia, s. 2.
12. Bukovyna (Chernivtsi), 1915, n. 92, 25 kvitnia, s. 1.
13. Dilo (Lviv), 1893, n. 34, 12 liutoho, s. 2.
14. Dilo (Lviv), 1908, n. 58, 12 bereznia, s. 3.
15. Dilo (Lviv), 1912, n. 80, 9 kvitnia, s. 2.
16. Dilo (Viden), 1914, n. 214, 22 veresnia, s. 2.
17. Dilo (Viden), 1914, n. 260, 14 lystopada, s. 2.
18. Dilo (Viden), 1915, n. 4, 4 sichnia, s. 1.
19. Dilo (Viden), 1915, n. 52, 5 bereznia, s. 2.
20. Dilo (Viden), 1915, n. 133, 18 chervnia, s. 2.
21. Dilo (Viden), 1916, n. 32, 9 liutoho, s. 3.
22. Dilo (Viden), 1916, n. 38, 19 liutoho, s. 3.
23. Fedak Stepan [Fedak Stepan], in «Entsyklopediia istorii Ukrainy: u 10 t.», Kyiv, Naukova dumka, 2013, t. 10: T–Ya, s. 284–285.
24. Haidukevych M., Vasyl Nahirnyi i ukrainskyi kooperatyvnyi rukh [Vasyl Nahirnyi and the Ukrainian Cooperative Movement], Lviv, Kamenyar, 1998, 192 s.
25. Helei S., Helei V., Ukrainskyi kooperatyvnyi rukh u Halychyni (kinets XIX — persha tretyna XX st.), istorychni narys [Ukrainian Cooperative Movement in Galicia (end of the 19th — early 20th century), a historical essay], Lviv, Vydavnytstvo LKA, 2001, 152 s.
26. Himka J.-P., Galician Villagers and the Ukrainian National Movement in the Nineteenth Century, Edmonton, CIUS Press, 1988, 356 p.
27. Himka J.-P., The Social Role of the Ukrainian Intelligentsia in Galicia, Harvard Ukrainian Studies, 1984, vol. 8, p. 45–68.
28. Himka J.-P., Ukrainians in Galicia: Social Structure and National Movement, Edmonton, CIUS Press, 1990, 312 p.
29. Hrytsak Ya., Narys istorii Ukrainy. Formuvannia modernoi natsii XIX–XX stolittia [An Outline of the History of Ukraine: The Formation of a Modern Nation in the 19th–20th Centuries], Kyiv, Heneza, 2000, 249 s.
30. Hrytsak Ya., Prorok u svoii vitchyzni: Franko ta yoho spilnota [A Prophet in His Homeland: Franko and His Community], Kyiv, Krytyka, 2006, 632 s.
31. Kucheruk O., Ukrainska Halytska Armiia: orhanizatsiia, struktura, diialnist [Ukrainian Galician Army: Organization, Structure, and Functioning], Kyiv, Tempora, 2010, 112 s.
32. Levytskyi K., Istoriia vyzvolnykh zman halytskykh ukrainsiv 1918–1920 [The History of the Liberation Struggle of the Galician Ukrainians, 1918–1920], Lviv, Naukove tovarystvo im. Shevchenka, 1928, 58 s.
33. Levytskyi K., Spomyny [Reminiscences], Lviv, Chervona Kalyna, 1994, 496 s.
34. Levytskyi K., Ukrainski polityky: Sylvety nashykh davnikh posliv i politychnykh diiachiv [Ukrainian Politicians: Silhouettes of Our Former Members of Parliament and Political Figures], Lviv, Chervona Kalyna, 1936, 132 s.
35. Magocsi P.R., A History of Ukraine: The Land and Its Peoples, Toronto, University of Toronto Press, 2010, 896 p.
36. Magocsi P.R., Galicia: A Historical Survey and Bibliographic Guide, Toronto, University of Toronto Press, 1983, 210 p.
37. Mudryi M., Kost Levytskyi: polityk, pravnyk, derzhavotvorets [Kost Levytsky: Politician, Lawyer, Nation Builder], Lviv, LNU im. I. Franka, 2010, 284 s.
38. Narodna Sprava (Lviv), 1912, n. 11, 14 bereznia, s. 2.
39. Nazaruk O., Rik na Velykii Ukraini [A Year in Great Ukraine], Viden, Nakladom «Ukrainskoho Prapora», 1920, 192 s.
40. Pater I., Ukrainski kooperatyvy Halychyny (kinets XIX — 1939 rr.) [Ukrainian Cooperatives of Galicia (late 19th century — 1939)], Lviv, LNU im. I. Franka, 2008, 368 s.
41. Romaniuk M., Ukrainski finansovi instytutsii Halychyny (kinets XIX — persha tretyna XX st.) [Ukrainian Financial Institutions of Galicia (late 19th — first third of the 20th century)], Lviv, Instytut ukrainoznavstva, 2011, 312 s.
42. Ruslan (Lviv), 1912, n. 232, 12 zhovtnia, s. 2.
43. Ukrainske Slovo (Viden), 1915, n. 61, 3 serpnia, s. 3.
44. Vytanovych I., Istoriia ukrainskoho kooperativnoho rukhu [History of the Ukrainian Cooperative Movement], New-York, Tovarystvo ukrainskykh kooperativ, 1964, 624 s.
45. Yuvileina knyha Tovarystva Vzaimnykh Obespechen «Dnister» zlahodzhena dlia zvelychannia 25-tykh rokovyn yestvovannia seho tovarystva (15. IX. 1892 — 15. IX. 1917) [The Jubilee Book of the «Dnister» Mutual Insurance Society created to commemorate the 25th anniversary of the Society's activities (15 Sept. 1892 — 15 Sept. 1917)], Lviv, drukarnia NTSh, 1918, 192 s.

Дата першого надходження статті до видання 22.01.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування 21.04.2026
Дата публікації 15.05.2026